

UDK: 811.163.42:81'246.2:81'27:811.112.2:811.131.1

Izvorni znanstveni rad

Prihvaćen za tisak: 28. listopada 2011.

Gordana Hržica

*Laboratorij za psiholingvistička istraživanja, ERF Sveuč. u Zagrebu
ghrzica@erf.hr*

Nevena Padovan

*Kalifornijsko sveučilište, San Diego, SAD
npadovan@ucsd.edu*

Melita Kovačević

*Laboratorij za psiholingvistička istraživanja, ERF Sveuč. u Zagrebu
melita.kovacevic@erf.hr*

Društvenojezični utjecaj na dvojezičnost — hrvatske dvojezične zajednice u Istri i Beču

Novija istraživanja dvojezičnosti i višejezičnosti potvrdila su prednosti dvojezičnih govornika u području metajezične svjesnosti, u ovladavanju čitanjem i pisanjem te u drugim jezičnim zadacima (narrativne sposobnosti, opisivanje slike, imenovanje) u različitim jezicima. Međutim, na pozitivan utjecaj dvojezičnosti značajno utječu društveni čimbenici, točnije vrsta dvojezične zajednice kojoj dvojezični govornici pripadaju. S obzirom na parametre određivanja vrste dvojezične zajednice te procjene njihove etnolingvističke vitalnosti u ovom su radu uspoređene su dvije dvojezične skupine hrvatskih govornika: dvojezični govornici talijanskoga i hrvatskoga jezika u Istri te dvojezični govornici njemačkoga i hrvatskoga jezika u Beču. Rezultati ovog istraživanja omogućuju jasnija predviđanja utjecaja dvojezičnosti na jezični i opći razvoj navedenih skupina te upućuju na moguće promjene u jezičnim zajednicama koje bi na raj razvoj mogle blagotvorno pozitivno utjecati.

1. Uvod

Dvojezičnost ili višejezičnost široko je rasprostranjena pojava koji postoji gotovo u svakoj zemlji na svijetu, bila ona službeno prepoznata ili ne. Dvojezičnost je kao pozitivna pojava već dulje tema znanstvenoga proučavanja. Novija su istraživanja potvrdila prednosti dvojezičnih govornika u području metajezične svjesnosti, u ovladavanju čitanjem i pisanjem te u drugim jezičnim zadacima (narativne sposobnosti, opisivanje slike, imenovanje) u različitim jezicima. Dvojezičnost se danas, za razliku od ne tako davnih vremena (v. Ritchie, Bhatia 2006) smatra jezičnom pojavom koja govornicima donosi čitav niz prednosti, šire od same činjenice poznavanja dva jezika. Baker i Prys Jones (1998) svrstavaju te prednosti u tri skupine: komunikativne, kulturne i kognitivne.

Komunikativne prednosti — Među najvažnije komunikativne prednosti dvojezičnih govornika pripada mogućnost bolje komunikacije u smislu povezanosti unutar obitelji jer općenito omogućava jezičnu komunikaciju sa širim krugom ljudi nego što je to moguće govorniku samo jednoga jezika. Dvojezični govornici mogu služiti kao komunikacijska poveznica među različitim društvenim skupinama, od pojedinaca unutar obitelji pa sve do povezivanja različitih jezičnih zajednica unutar jedne ili više različitih država. Rabeći dva jezika, dvojezični se govornik stalno nalazi u situaciji odabira prikladnoga jezičnoga koda. Taj stalni nadzor potiče govornike na usmjerenu pažnju na komunikacijsku situaciju, kao i na potrebe sugovornika. Dvojezični su govornici empatičniji prema komunikacijskim potrebama slušatelja i mogu biti strpljiviji slušatelji od jednojezičnih govornika (Wei 2006).

Kulturne prednosti — Osnovna je kulturna prednost dvojezičnih govornika mogućnost izravnoga sudjelovanja u barem dvije kulture, uključujući kulture dva jezika, ali često i zasebnu kulturu dvojezične zajednice. Iako i jednojezični govornici na različite načine mogu upoznati različite kulture, tek poznavanje jezika omogućava aktivno sudjelovanje u njoj. Kulturne prednosti dvojezičnih govornika vezane su i uz suvremena višejezična društva u kojima znanje jezika može donijeti značajne ekonomske prednosti (Baker, Prys Jones 1998).

Kognitivne prednosti — Istraživanja pokazuju da dvojezični govornici mogu imati određene kognitivne prednosti, od povećane sposobnosti kreativnoga razmišljanja ili bržega napretka u ranomu kognitivnomu razvoju. Dvojezičnost se vezuje uz brz razvoj metajezičnih koncepata, uz jezičnu svjesnost, kreativnost i tečnost. Proučavan je i utjecaj dvojezičnosti na kognitivne funkcije koje nisu izravno povezane s jezikom, kao što su sposobnost kvantitativnoga procjenjivanja i matematičke sposobnosti (v. Paradis 2005).

Novija istraživanja potvrdila su prednosti dvojezičnih govornika u nekoliko područja među kojima se ističu metajezikna svjesnost (v. Bialystok 2006), ovladavanje čitanjem i pisanjem (Bialystok 1997, Bialystok i sur 2000, Ricciardelli 1992) te drugi jezični zadatci (narativne sposobnosti, opisivanje slike, imenovanje) u različitim jezicima (v. Bialystok 2006).

Neka od navedenih istraživanja potvrdila su prednost dvojezičnih govornika samo na pojedinim zadacima ili pak prednost samo određenih skupina dvojezičnih govornika. Postoje i istraživanja u kojima prednosti dvojezičnih govornika nisu potvrđene (Hakuta 1987, Ben Zeev 1977, Cheung i dr. 2001). U novijim analizama istraživači su se usredotočili na objašnjenje mogućih čimbenika koji dodatno utječu na rezultate. Neki su od njih tipologija jezika i povezanost dvaju jezičnih sustava, grafički sustav, vrste zadataka kojima su se ispitivale vještine i znanja.

Međutim, kao glavni uzroci razlika u istraživanjima ističu se razlike u društvenim i društvenoekonomskim obilježjima određene dvojezične zajednice. Pri tome najviše rezultate na testovima imaju dvojezični govornici koji odrastaju u sredinama s pozitivnim stavom prema njihovu drugomu jeziku, uklopljenim u okolinsku jezičnu sliku. Najniže rezultate postižu oni koji jezik okoline ovladavaju formalnim poučavanjem (Edwards 2006).

1.1.1. Vrste dvojezičnosti

Dvojezičnost se kao izrazito složena pojava dijeli prema više kriterija. Jedan je jezična sposobnost, drugi dob usvajanja drugoga jezika, treći prisutnost jezika u široj društvenoj okolini, četvrti položaju jezika u očima dvojezične zajednice, a peti pripadnost dvama društvima (npr. Hamers, Blanc 2000, Jelaska 2005).

Jezična sposobnost — S obzirom na jezičnu sposobnost, dvojezični govornici mogu biti uravnoteženo ili neuravnoteženo dvojezični. Ako dvojezični govornici nisu posve uravnoteženi u svome jezičnome znanju, među ostalim i zato što se redovito ne služe s oba u istim ulogama i jednako često, tada im je obično jedan jezik jači, a drugi slabiji. Neuravnotežena dvojezičnost posljedica je funkcionalne specijalizacije jezika. Katkad se činjenica da pojedinci mogu vladati drugim jezikom ili dvama jezicima samo ili uglavnom u nekim određenim situacijama naziva funkcionalna dvojezičnost (v. Jelaska 2005).

Dob usvajanja drugoga jezika — Prema životnomu razdoblju ovladavanja drugim jezikom dvojezičnost se dijeli na ranu koja se stječe u dobi do jezične automatizacije, tj. jedanaest-dvanaest godina i kasnu iza toga (Jelaska 2005). U obje je skupine govornika riječ o ranoj dvojezičnosti. Prema dobi kada dijete ovladava dvama jezicima dvojezičnost se dijeli na istovremenu i sljednu

dvojezičnost. Iako se vrlo često govori o sljednoj dvojezičnosti nakon treće godine, kada se usvajaju osnove materinskoga jezika, korisno je u pojam dvojezičnosti uključiti i ovladavanje pisanjem i čitanjem, koje se redovito događa tek polaskom u školu.

Društvena okolina jezika — Kad je u široj zajednici prisutna i društvena zajednica (manjinska, useljenička, pokrajinska) koja govori drugim jezikom, riječ je o uklopljenoj dvojezičnosti, a ako ona nije prisutna u društvu (npr. kod iseljeničkih ili miješanih obitelji), riječ je o izdvojenoj dvojezičnosti (Jelaska 2005).

Odnos prema drugomu jeziku — Prema društvenome položaju dvaju jezika dvojezičnost se dijeli na dodatnu u kojoj drugi jezik nije prijetnja prvome jer ne ugrožava njihov jezični identitet i odbojnu u kojoj je drugi jezik cijenjen, a prvi nije ili je primjetno manje cijenjen od drugoga pa oduzima od njegovoga identiteta (Lambert prema Jelaska 2005). Kad su oba jezika društveno cijenjena, dvojezičnost je kognitivna prednost.

Kulturni identitet — Prema pripadnosti dvama društvima dvojezičnost pojedinca ili skupine može biti kao u (1) prema Jelaska (2005), odnosno bikulturalna, monokulturalna, akulturalna i dekulturalna (Hamers, Blanc 2000).

- (1) i. *dvokulturalna* — poistovjećenje s dvije kulture
- ii. *jednokulturalna* — poistovjećenje samo s kulturom materinskoga ili prvoga jezika
- iii. *uklopljena* — prilagodba novoj sredini i jeziku
- iv. *nekulturalna* — nejasna ili dvosmislena kulturna i jezična pripadnost (uslijed prilagodbe novoj na štetu materinske kulture, tj. prvoga jezika)

Dvojezičnosti ili višejezičnosti s obzirom na društvene čimbenike dijeli se na pojedinčevu (individualnu) i društvenu dvojezičnost, odnosno višejezičnost (Edwards 2006). Je li nešto društvena ili pojedinčeva dvojezičnost određuje se u odnosu na definiciju jezične zajednice. Naime, društvena dvojezičnost uvijek uključuje postojanje zasebne jezične zajednice govornika koji se služe dvama jezicima. Određuje li se jezična zajednica još od razine obitelji, pojedinčeva bi dvojezičnost bila takva koja uključuje, na primjer, učenje drugoga jezika kao put do dvojezičnosti. Iako okolina ima utjecaja i na pojedinčevu dvojezičnost, društvena je dvojezičnost u znatno većoj mjeri povezana i ovisi o različitim aspektima okoline.

1.2. Jezične zajednice

Najveći broj pokušaja podjela i određenja skupina govornika jezika polazi od pojma države, naročito nacionalne države (vidi Lewis 1978) koja je nastala na trojnomu odnosu *jedan narod — jedan jezik — jedna država*. Zbog ograničenja koja u proučavanju dvojezičnosti i višejezičnosti donose takve administrativne podjele uveden je novi pojam, pojam jezične zajednice. Jezične su zajednice neovisne ili slabo ovisne o ustaljenim društvenim ili prostornim određenjima, a njihovo se postojanje utvrđuje pomoću nekoliko kriterija. Vrlo široko jezičnu zajednicu određuju Baker i Jones (1998) — kao skup pojedinaca koji upotrebljavaju određeni jezik ili jezike u dijelu, većini ili cjelokupnomu dnevnomu djelovanju. Prema njima jezične zajednice mogu varirati od obitelji do čitave države, a obuhvaćati različite zemljopisne jedinice, od četvrti, grada, okruga, države. Mogu se širiti i izvan granica uobičajenih administrativno-zemljopisnih područja. Pri definiranju određene zajednice ključni su osjećaj solidarnosti i povezanosti utemeljeni na uporabi zajedničkoga jezika ili zajedničkih jezika i na povezanosti ljudi koji se doživljavaju pripadnicima te jezične zajednice (Wenger 1998).

1.2.1. Dvojezične i višejezične jezične zajednice

Posebna su podvrsta jezičnih zajednica dvojezične i višejezične zajednice. Većina znanstvenika koji se bave dvojezičnošću (Lewis 1978, Baker, Jones 1998, Hamers, Blanc 2000) razlikuju barem dvije vrste takvih manjinskih jezičnih zajednica: autohtone i neautohtone ili useljeničke, tj. imigrantske. Osnovna je razlika između tih dviju skupina vrijeme postojanja jezične zajednice na određenom području. Vrijeme postojanja potrebno da se određenoj manjini prizna položaj autohtone manjine uzima se kao preduvjet za određenje autohtone jezične zajednice. Određivanje je toga vremena institucionalizirano, a napatke o određivanju daje nekoliko organizacija, unutar pojedine države ili međunarodnih (Ujedinjeni Narodi i druge organizacije — na primjer *International Labor Organization*). U Hrvatskoj su položaji pojedinih manjina zabilježeni u Ustavu.

Iako veći dio podjela određuje dvojezične i višejezične zajednice dvojno, postoje i podjele koje u obzir uzimaju više kriterija i prepoznaju više grupacija. Tako J. Ogbu (1978) u svojoj podjeli prepoznaje tri skupine kao u (2).

- (2) i. useljeničke manjine (useljeničke jezične zajednice)
- ii. kastolike manjine (kastolike jezične zajednice)
- iii. neovisne manjine (autonomne jezične zajednice)

Neovisne ili autonomne manjine imaju zaseban identitet i nisu ni politički ni ekonomski podređene dominantnoj skupini (npr. Židovi u Americi). Pripadnici kastolikih (engl. *caste-like*) manjina u potpunosti su suprotni: podređeni su dominantnoj skupini i često se smatraju njima inferiornima (npr. američki Indijanci u SAD-u, Aboridžini u Australiji, Romi u različitim zemljama). Ove su dvije skupine različite i u obrazovnim postignućima: kastolike manjine imaju visok stupanj obrazovnoga neuspjeha. Useljeničke manjine često pokazuju više motivacije za uklapanjem, odnosno integracijom, naročito ako je useljenje bilo dobrovoljno, a ne prisiljeno. Iako i takve skupine, npr. Talijani u SAD-u, mogu biti podređene u odnosu na dominantnu skupinu, bolje se snalaze u obrazovnomu sustavu i u mogućnosti su iskoristiti prilike koje im taj sustav pruža kako bi poboljšali svoj društveno položaj.

1.2.2. Dvojezične zajednice i diglosija

Mnoga višejezična društva obilježava diglosija, pojam koji se odnosi na određenu vrstu funkcionalne specijalizacije dvaju jezika tako da je jezik koji se upotrebljava u kući i(li) drugim osobnim područjima različit od onoga koji se upotrebljava u višim institucijskim okruženjima poput državnih ustanova, medija, obrazovanja (Ferguson 1959, Fishman 1967). Svakodnevna uporaba jezika, to jest izbor prikladnoga jezika u određenoj situaciji, utječe na položaj jezika.

Dugotrajna specijalizirana uporaba određenoga jezika samo u određenim situacijama može dovesti do jezičnoga pomaka. Tako dvojezičnost (često s diglosijom) može biti samo jedna faza koja vodi budućoj jednojezičnosti u novomu jeziku. Tipičan takav proces uključuje zajednicu koja je bila jednojezična i postala dvojezična zbog dodira s drugom (obično društveno snažnijom) skupinom, zatim postaje prijelazno dvojezična u novomu jeziku, a u konačnici će njihov jezik biti u potpunosti napušten.

1.2.3. Dvojezične zajednice i etnolingvistička vitalnost

Sposobnost preživljavanja određene dvojezične zajednice, a time i očuvanje prednosti koje dvojezičnost donosi pripadnicima te zajednice, ovisi o nizu čimbenika koji zajedno čine mjeru etnolingvističke vitalnosti (*ethnolinguistic vitality* — Gilles i sur. 1977). Etnolingvistička vitalnost definira se kao sposobnost jezične zajednice da se ponaša i preživi kao entitet u okolini s više zajednica. Promatra se pomoću tri skupine varijabli: demografske varijable, položajne varijable i institucijsku podršku.

Demografske varijable odnose se na snagu zajednice u smislu broja članova, njihovo povećanje i smanjivanje te i sklonost endogamiji. Statusne su

varijable prestiž jezika, ekonomska i politička dominacija jezične zajednice i njezina visoko cijenjena povijest i tradicija. Institucijska podrška obuhvaća prisutnost jezične zajednice u medijima, obrazovanju, administraciji i kulturi.

1.2.4. Vanjski utjecaji na dvojezične zajednice

Dvojezične zajednice često se nalaze u složenim međudodnosima s okolinskim jezičnim zajednicama, naročito s obzirom na prevladavajuću ideologiju nacionalnih država. Unutar takve ideologije jezici manjih jezičnih zajednica često se uslijed pritiska nadmoćnoga okolinskoga jezika gube. Taj je proces posljedica društvenih prednosti koje donosi poznavanje nadmoćnoga jezika (npr. školovanje ili zapošljavanje). Roditelji koji su zbog nepoznavanja ili slabijega poznavanja okolinskoga jezika snosili određene posljedice, skloni su djeci posve ili djelomično uskratiti prijenos naslijeđenoga jezika. Takva blokada prijenosa može dovesti do pretvorbe dvojezičnosti u jednojezičnost već unutar dva naraštaja, iako se uobičajeno smatra da se takav proces događa unutar tri naraštaja.

Nabrojani povijesni i društvenoekonomski parametri utječu izravno na jezične zajednice i njihov doživljaj jezika. Ti parametri unutar dvojezičnih zajednica snažno utječu i na njihovo raslojavanje unutar različitih podjela dvojezičnosti.

2. Projekt jezičnoga razvoja

Zbog raznolikosti jezičnih zajednica očekuje se da će se razlikovati i u odnosu prema jezicima koje govore, ali i u znanju tih jezika. Upravo je ta raznolikost pogodna tema za istraživanje utjecaja izvanjskih čimbenika na dvojezičnost. Usporedba jezičnoga znanja i društvenoekonomskoga položaja dvojezičnih skupina različitih vrsta bila je tema projekta Instituta Ludwig Boltzman, koji su 2001. pokrenuli istraživači Instituta Ludwig Boltzmann iz Beča, na čelu s Richardom Olechowskim. Uz austrijsku u njemu su sudjelovale još dvije istraživačke skupine, jedna iz Hrvatske, a druga iz Češke. Ispitanici su bili djeca čiji je jezični razvoj praćen tijekom četiri godine jezičnim zadacima i testovima općih kognitivnih sposobnosti. Osim djece u projektu su sudjelovali i njihovi roditelji, ispunjavanjem niza upitnika o jezičnomu razvoju i ponašanju svoje djece te o obilježjima jezičnih zajednica u kojima odrastaju.

2.1. Hrvatski dio projekta

Hrvatski dio projekta organizirali su i proveli suradnici Laboratorija za psiholingvistička istraživanja (Polin) Edukacijsko-rehabilitacijskoga fakulteta

Sveučilišta u Zagrebu, na čelu s Melitom Kovačević. Istraživanjem su obuhvaćene dvije skupine dvojezičnih govornika. Prva su skupina dvojezičnih ispitanika (D1) govornici talijanskoga i hrvatskoga jezika u Istri (Istra, Pula, Novigrad, Buje, Rovinj). Druga su skupina dvojezičnih ispitanika (D2) dvojezični govornici hrvatskoga i njemačkoga jezika iz Austrije (Beč). Kontrolnu skupinu činili su jednojezični govornici hrvatskoga jezika (J) iz Zagreba.

Cilj je istraživanja u ovome radu na temelju dostupnih podataka odrediti razlikuju li se i na koji način dvojezične zajednice kojima pripadaju ispitanici s obzirom na unaprijed zadane kriterije. Određivanje točnih obilježja, a time i vrsta jezičnih zajednica, omogućit će da se u budućim analizama jasnije i točnije formuliraju istraživačke pretpostavke, naročito o rezultatima testova jezičnoga i metajezičnoga znanja. Određivanje vrste dvojezičnih zajednica temeljilo se na tri kriterija: prvi je položaj jezika u jezičnoj zajednici, drugi je društvenoekonomski položaj skupina ispitanika, a treći čimbenici izvan jezične zajednice.

Zbog važnosti povijesnih i kulturoloških činjenica koje utječu na obilježja dvojezičnih zajednica, dvojezične zajednice kojima pripadaju ispitanici, hrvatsko-talijanska u Istri i hrvatsko-njemačka u Beču, detaljno su opisane.

2.1.1. Jezična zajednica u Istri

Hrvatski poluotok Istra od svoje je najranije povijesti predmet zanimanja, najprije Rimskoga Carstva, a potom i drugih država, zbog njezina strateški povoljnoga položaja. Najčešće je bila pripojena Italiji, najprije kao kolonija Rimskoga Carstva, a polije kao dominij Mletačke Republike.

Politička zbivanja 1848. otkrila su postojanje svjesne i organizirane elite istarskih Talijana, ali i nedostatak nacionalne svijesti u Hrvata, koji još nisu imali svoju građanski sloj. Kako hrvatsko građanstvo nije postojalo, a svećenstvo nije bilo dovoljno organizirano za preuzimanje vodstva, u parlament su uglavnom bili birani talijanski zastupnici, a tek sredinom 19. st. odabran je i jedan hrvatski zastupnik. Na području Istre tada izlazi nekoliko talijanskih novina i časopisa, ali nijedan na hrvatskomu jeziku. Početkom 1870-ih jača hrvatski narodni preporod. Traži se potpuna ravnopravnost hrvatskoga jezika u javnomu životu i Pokrajinskomu saboru. Zaključak Carevinskoga vijeća iz 1883. izjednačava talijanski i hrvatski jezik pred sudovima u Istri i Dalmaciji (Bertoša i dr. 2009).

Različite političke prilike tijekom Prvoga svjetskoga rata i između dva svjetska rata u nekoliko su navrata mijenjale položaj Hrvata i Talijana u Istri. Talijanska okupacijska vlast ne priznaje nacionalne manjine i propisima od 1923. do 1927. uvodi talijanski jezik kao službeni (i jedini) jezik u javnim uredima, toponimima, obrazovnim ustanovama, određuje vraćanje prezi-

mena istarskoga stanovništva u talijanski oblik i slično. Hrvatske i slovenske kulturne društveno-političke ustanove zatvaraju se ili talijaniziraju. Nakon Drugoga svjetskoga rata, kada se odnos nacionalnih snaga u tim prostorima promijenio u korist Hrvata, Talijani kao *autohtona nacionalna zajednica* zadržavaju položaj nacionalne manjine s pravom na otvaranje svojih škola, očuvanje jezika i dvojezičnost (Dukovski 2000).

U novijoj su prošlosti položaj i prava zajednice zajamčeni, između ostalog, odredbama Ustavnoga zakona o ljudskim pravima i pravima etničkih i nacionalnih zajednica Republike Hrvatske (4. prosinca 1991.) te različitim sporazumima i ugovorima. Pravo pripadnika nacionalnih manjina na odgoj i obrazovanje na jeziku i pismu nacionalnih manjina kojim se služe ostvaruje se temeljem *Ustava Republike Hrvatske, Ustavnoga zakona o pravima nacionalnih manjina (Narodne novine 155/02) i Zakona o obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina (Narodne novine 51/00. i 56/00)*. Talijanska nacionalna manjina 2004. godine obuhvaća 39 zajednica Talijana u Istri, s više manjinskih školskih ustanova te kulturnim i znanstvenim ustanovama (Giuricin 2009, Izvještaj MZOŠ-a RH 2009).

Položaj talijanskoga jezika u Istri određuje njegova povijesna prisutnost kao visoko cijenjenoga jezika u različitim razdobljima jezika vlasti. On nije samo jezik susjeda Istre povezanoga na različite načine, već je i jedan od svjetskih jezika. Stoga je talijanski jezik poželjan i društveno koristan jezik, unutar dvojezične zajednice i u okolinskoj jezičnoj zajednici, npr. otvara nove obrazovne i profesionalne mogućnosti. Znanje hrvatskoga, s druge strane, ne pruža toliko objektivnih prednosti kao znanje talijanskoga jezika. Hrvatski nije svjetski jezik, a obrazovne i profesionalne mogućnosti koje njegovo znanje otvara nisu toliko poticajne.

Dakle, dvije dvojezične zajednice u Istri razlikuju vrijeme oblikovanja (talijanska je jezična zajednica stara, hrvatska oblikovana u drugoj polovici prošloga stoljeća), trajnost institucijske prepoznatljivosti, rasprostranjenost drugoga jezika u regiji (talijanskim se djelomično služi većina govornika regije, hrvatskim ne), obrazovni sustav (usporedni sustavi školovanja na hrvatskom i talijanskom) te različit kulturni i povijesni okoliš.

2.1.2. Jezična zajednica u Beču

Hrvatska je bila jedan od dijelova višenacionalnoga Austrijskoga Carstva, a poslije Austro-Ugarske Monarhije. Prvotnoj centralizaciji, germanizaciji i apsolutizmu kojima se nastojala stvoriti njemačka Austrija, a negirati stалеška prava Hrvatske i Ugarske pridružio se i mađarski hegemonizam. To je značilo početak borbe Hrvata za njihova prava i očuvanje entiteta na dvije fronte: austrijskoj i mađarskoj. Poslije Francuske revolucije i zbog pritiska germanizacije i mađarizacije Hrvati su od 1830. do 1848. ubrzali svoj

narodni preporod: normirali su hrvatski književni jezik i pismo, pokrenuli novine, moderne časopise, ustrojili nacionalne ustanove, odbacili službeni latinski. Od 1847. uzeli su u službenu uporabu hrvatski jezik.

U 16. st. Hrvatska kao slobodna država svojevrijedno, ne bi li dobila zaštitu od Turaka, ulazi u Habsburšku monarhiju i priznaje habsburškoga kralja za svojega vladara. U to vrijeme veliki broj Hrvata bježi pred Turcima u austrijske zemlje, gdje i danas žive kao autohtone zajednice Gradišćanskih Hrvata.

U Austriji postoji šest nacionalnih manjina koje su priznate 1976. zakonom o nacionalnih manjinama Austrije kao autohtone nacionalne manjine (Volksgruppengesetz 1976). Za slovenske i hrvatske nacionalne manjine najznačajniju zaštitu predstavljao je 7. članak *Ugovora o nezavisnosti austrijske države* potpisanoga između saveznika i Austrije 1955. (njem. *Österreichischer Staatsvertrag* 1955), kojim im se jamče sva ljudska prava i zaštita njihovih autohtonih kulturnih, društvenih i etničkih osobitosti kao i otvaranje vlastitih škola te očuvanje jezika i dvojezičnost u službenim uvjetima. Međutim, provedba je tih propisa donekle otežana, posebno tijekom pedesetih i šezdesetih godina. Kako bi se olakšala prepoznatljivost različitih nacionalnih manjina i pomoglo im se u očuvanju kulture i jezika, devedesetih su godina pokrenute brojne inicijative za ojačanje institucijske podrške manjinama.

Međutim, autohtone zajednice potrebno je razlikovati od useljeničkih valova koji su uslijedili znatno kasnije, nakon raspada Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ) i rata koji se vodio za neovisnost Republike Hrvatske (Pavličević 2002). Gradišćanski se Hrvati i jezično, i kulturno, i društveno razlikuju od useljeničkih hrvatskih zajednica koje su došle na austrijsko tlo od druge polovice 20. stoljeća.

3. Metodologija

Podatci o društvenoekonomskom položaju i položaju jezika u istraživanim jezičnim zajednicama prikupljeni su *Upitnikom za roditelje* koji su popunjavali roditelji djece.

3.1. Upitnik

Različiti dijelovi Upitnika pružaju informacija o obilježjima jezičnih zajednica s obzirom na dva pretpostavljena kriterija, navedena u (3) i (4).

- (3) 1. *Položaj jezika u jezičnoj zajednici*
 - i. podatci o djetetovoj uporabi dvaju jezika
 - ii. komunikacijske situacije u kojima se upotrebljava određeni jezik

- iii. godine boravka djeteta u jezičnoj zajednici
 - iv. djetetova izloženost predškolskim ustanovama formalnoga obrazovanja i jezična raznolikost u njima
 - v. položaj jezika u predškolskim institucijama formalnog obrazovanja
- (4) *2. Društvenoekonomski položaj skupina ispitanika*
- i. društvenoekonomski položaj obaju roditelja
 - ii. očekivanja o stupnju obrazovanja djeteta

Podatci o osobinama jezičnih zajednica s obzirom na treći kriterij, vanjske čimbenike, prikupljeni su nezavisnim istraživanjem više izvora (pravnih i zakonskih dokumenata, povijesnih izvora i slično).

3.2. Provedba ispitivanja

Upitnik za roditelje ispunjavan je individualno. Na svako je pitanje ponuđeno nekoliko odgovora, pri čemu su neka pitanja omogućavala odabir samo jednoga odgovora, a neka više od jednoga odgovora. Odgovori su sustavno označeni i uneseni u program za statističku obradu (*SPSS Statistics 17.0*). Statistička obrada uključivala je kvalitativnu i kvantitativnu analizu rezultata.

3.3. Sudionici

Sudionici su ovoga ispitivanja bili roditelji djece uključene u projekt. Upitnik za roditelje popunio je velik dio roditelja svih triju skupina, od 75 do 80 posto istraživanih skupina, a 100 posto kontrolne skupine, što se može vidjeti u tablici 1.

Skupina	Roditelji govornika koji su	Zemljopisni smještaj	Broj roditelja sudionika u projektu	Broj roditelja koji su ispunili upitnik	Postotak roditelja koji su ispunili upitnik
D1	dvojezični	Istra (Pula, Novigrad, Buje, Rovinj)	118	95	80%
D2	dvojezični	Beč	130	98	75%
J	jednojezični	Zagreb	150	150	100%

Tablica 1. Podatci o roditeljima kao sudionicima ispitivanja

4. Rezultati

Rezultati su prikazani s obzirom na tri kriterija prema kojima se određuju obilježja jezičnih zajednica: položaj jezika u jezičnoj zajednici, društveno-ekonomski položaj ispitanika i vanjski utjecaj na jezične zajednice.

4.1. Položaj jezika u jezičnoj zajednici

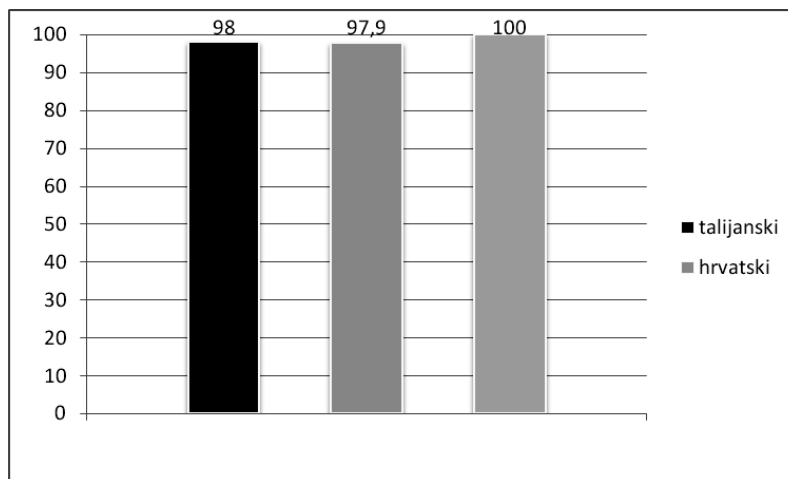
Položaj jezika u jezičnoj zajednici procjenjivan je prema djetetovoj uporabi dvaju jezika, komunikacijskim situacijama u kojima se pojedini jezik rabi, godinama boravka u zajednici te izloženošću predškolskim ustanovama i njihovoj jezičnoj raznolikosti.

4.1.1. Djetetova uporaba dvaju jezika

Roditeljima je postavljen niz pitanja kojima se određuje položaj određenog jezika (na primjer, na kojem jeziku dijete razgovara s braćom, na kojem jeziku prepričava snove i slično). Analiza upita pokazala je da je djeci skupine J materinski jezik hrvatski, skupini D1 talijanski, a skupini D2 također hrvatski (slika 1).

4.1.2. Komunikacijske situacije u kojima se upotrebljava određeni jezik

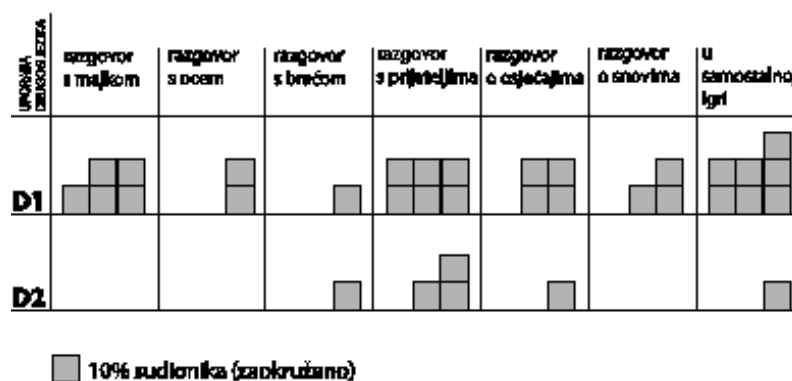
Osim pitanja o materinskom jeziku, roditeljima ispitanika postavljen je niz pitanja o uporabi jezika u određenim komunikacijskim situacijama. Pri tome je cilj bio utvrditi postoje li razlike u broju situacija i učestalosti situacija u

Slika 1: Postotak odabranoga jezika kao materinskoga u određenoj skupini

kojima se dijete najčešće koristi drugim jezikom (skupina D1 — talijanski, skupina D2 — njemački).

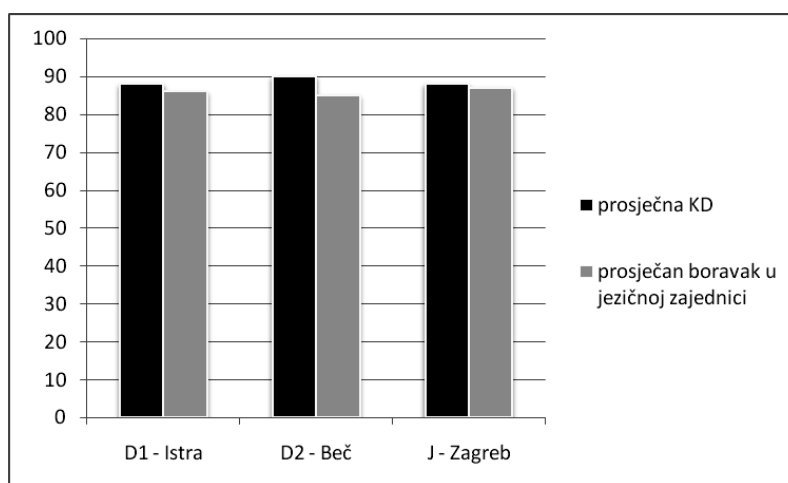
Rezultati ispitivanja pokazali su da je broj različitih situacija u kojima se govornici skupine D1 redovito služe talijanskim jezikom znatno veći od broja situacija u kojima se govornici skupine D2 služe njemačkim jezikom. Uz broj situacija na slici 2 prikazan je i omjer ispitanika koji sudjeluju u komunikacijskim situacijama na talijanskomu ili njemačkomu jeziku.

Slika 2: Situacije u kojima se skupine D1 i D2 najčešće služe talijanskim ili njemačkim jezikom

4.1.3. Godine boravka u sadašnjoj jezičnoj zajednici

Upitnici za roditelje ispunjavani su za vrijeme dječjega pohađanja prvoga razreda osnovne škole. Prosječna dob djece u vrijeme istraživanja bila je 7,4 godine, u rasponu od 7,2 do 7,6 godina (D1 = 7,2, D2 = 7,6, J = 7,4). Prosječna duljina boravka u jezičnoj zajednici bila je 7,1 godine, dakle tek nešto kraća, u rasponu od 7,1 do 7,3 (D1 = 7,1, D2 7,1, J = 7,3).

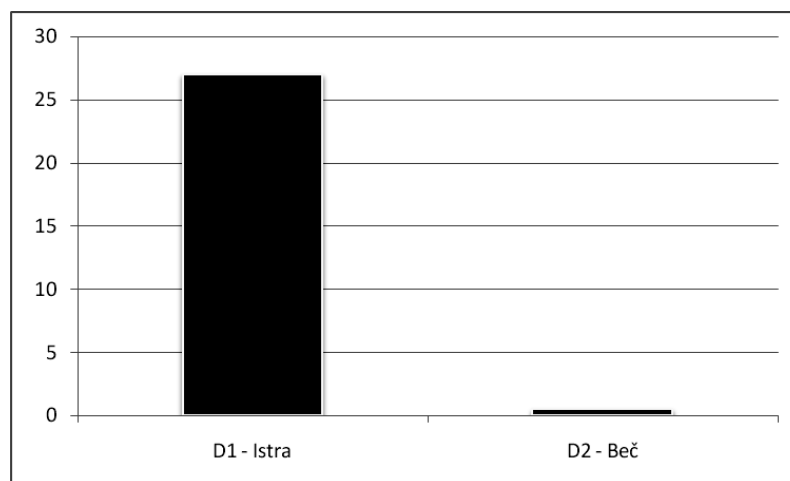

Slika 3: Prosječne godine boravka u jezičnoj zajednici

4.1.4. Izloženost predškolskim ustanovama i njihova jezična raznolikost

Tri skupine ispitanika ne razlikuju se značajno po postotku djece koja su pohađala predškolske ustanove. U skupini D1 (Istra) 96% ispitanika prosječno je pohađalo vrtić 3,2 godine. U skupini D2 (Beč) 93% ispitanika pohađalo je predškolske ustanove 3,7 godina. U skupini J (Zagreb) 90% ispitanika pohađalo je predškolske ustanove 3,6 godina.

Značajan je postotak djece tijekom pohađanja predškolskih ustanova dolazio u dodir s nekim drugim jezikom: u skupini D1 28%, u skupini D2 30%, a u skupini J 43%, što se vidi na slici 4.

Slika 4: Postotak ispitanika u dodiru s talijanskim ili hrvatskim jezikom u predškolskim ustanovama

Međutim, mogućnost pohađanja predškolskih ustanova na materinskom jeziku razlikuje dvije dvojezične ispitne skupine. Takvu je mogućnost imalo i iskoristilo 27% ispitanika skupine D1, a samo jedan ispitanik skupine D2.

4.2. Društvenokonomski položaj ispitanika

Određivao se prema položaju roditelja, očekivanja roditelja o stupnju obrazovanja njihova djeteta i vanjskomu utjecaju na jezične zajednice.

4.2.1. Društvenoekonomski položaj roditelja

Društvenoekonomski položaj roditelja izračunat je prema tablici *Bildungrelevanter Sozial Status* (Bauer 1972). Kao kriteriji određivanja društvenoekonomskog položaja rabljeni su stručna sprema i trenutačno zanimanje roditelja. Označavanjem odgovora na niz pitanja i njihovim konačnim zbrojem dobiva se rezultat koji unutar određenoga raspona odgovara određenom opisu društvenoekonomskoga položaja. Tako se npr. kao niži srednji društvenoekonomski položaju smatraju rezultati u rasponu od 7,6 do 9,9. Ljestvica s ostalim rezultatima prikazana je u tablici 2.

Rezultati ispitivanja prikazani su tablicom 2, gdje se veza između raspona rezultata i društvenoekonomskoga položaja donosi prema Bauer (1972).

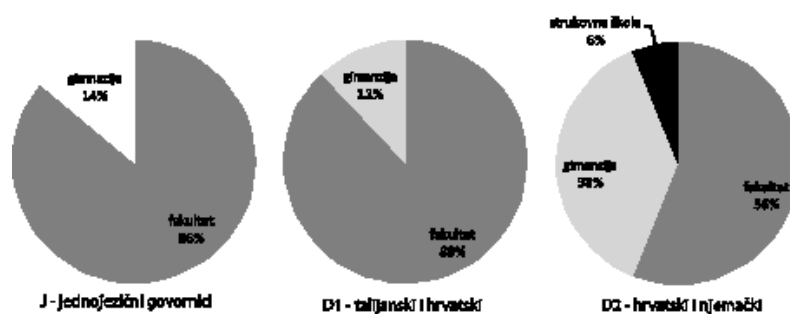
Raspon rezultata	Društvenoekonomski položaj	D1 – Istra	D2 - Beč	J – Zagreb
do 4,9	niži niski položaj			
5,0 – 7,5	viši niski položaj		5,386	
7,6 – 9,9	niži srednji položaj			
10 – 13,2	srednji položaj	10,88		12,84
13,3 – 16,5	viši srednji položaj			
16,6 +	viši položaj			

Tablica 2: Društvenoekonomski položaj različitih skupina ispitanika

Rezultati pokazuju da su po društvenoekonomskom položaju najniži ispitanici skupine D2 (hrvatski i njemački), a znatno viši društvenoekonomski položaj imaju ostale dvije skupine ispitanika (D1 — talijanski i hrvatski te J — hrvatski). Pripadnici skupine D2 imaju viši niski društvenoekonomski položaj, dok ostale dvije skupine imaju srednji društvenoekonomski položaj.

4.2.2. Očekivanje roditelja o stupnju obrazovanja njihova djeteta

U dijelu upitnika koji se odnosi na očekivanja roditelja o stupnju obrazovanja djeteta od roditelja se tražilo da naznači krajnji program formalnoga obrazovanja za koji smatra da će ga dijete uspješno okončati. Ponudena su bila tri odgovora: strukovna škola, gimnazija i fakultet.

Slika 5: Očekivanja roditelja o obrazovanju djece

Kao što je vidljivo na slici 5, jedino su roditelji ispitanika skupine D2 (hrvatski i njemački) kao mogući ishod izabrali strukovnu školu (6% odgovora). Osim toga, roditelji ostalih dviju skupina (D1 — hrvatski i talijanski te J — hrvatski) u znatno su većem postotku birali završeni fakultet (D1: 88%, J: 86%).

5. Rasprava

Dvije istraživane dvojezične skupine ispitanika u ovom istraživanju, hrvatsko-talijanska i hrvatsko-njemačka, razlikuju se u većini navedenih kriterija.

5.1. Jezična sposobnost

Hrvatski je glavni okolinski jezik u Istri, ali je talijanski jezik pristupan u predškolskim obrazovnim ustanovama formalnoga obrazovanja i unutar šire jezične zajednice. Stoga su govornici skupine D1 u pravilu su uravnoteženo dvojezični, vladaju objema jezicima na jednakoj razini. Kod talijansko-hrvatskih govornika ostvaruju se uvjeti za istovremenu dvojezičnost.

Kako hrvatski jezik u Austriji nije institucijski toliko podržan kao u Istri, a okolinski nije prisutan ili je slabo prisutan izvan dvojezične zajednice, moguće je pojavljivanje određene neravnoteže kod hrvatsko-njemačkih govornika. U Austriji je njemački jezik okoline i formalnoga školovanja, a hrvatski jezik jezik doma. Kod hrvatsko-njemačkih govornika zbog funkcionalne je usmjerenosti u različitim životnim razdobljima očekivana nadmoć jednoga od jezika. Redovito je to najprije hrvatski kao jezik doma, a zatim njemački kao jezik obrazovanja.

5.2. Položaj istraživanih jezika u jezičnoj zajednici

Dvojezične zajednice čiji su ispitanici obuhvaćeni ovim ispitivanjem razlikuju se s obzirom na položaj jezika unutar jezične zajednice. Prva je razlika već to što ispitanici skupine D1 (talijanski i hrvatski) kao materinski jezik u gotovo 100% slučajeva ističu talijanski jezik. Situacija je obrnuta s ispitanicima skupine D2 (hrvatski i njemački).

Ispitanici skupine D1 talijanski jezik upotrebljavaju u znatno većem postotku u određenim situacijama (na primjer, razgovor s prijateljima, samostalna igra) nego što ispitanici skupine D2 upotrebljavaju njemački jezik, a i broj je takvih situacija primjene jezika koji nije hrvatski također veći u skupini D1.

Usporede li se ti podatci s podacima ispitanika skupine D1, kod ispitanika skupine D2 (hrvatski i njemački) vidljiva je značajna prevaga uporabe hrvatskoga jezika u nizu društvenih situacija. Ispitanici skupine D2 (hrvatski i njemački) njemački jezik najčešće rabe kao sredstvo komunikacije s prijateljima (30%), dakle u društvenoj situaciji u kojoj postoji odmak od obiteljskoga jezičnoga okružja i ulazak u širu jezičnu zajednicu. Niz drugih društvenih situacija obilježava ili manji postotak ispitanika koji najčešće rabe njemački, ili njihov potpun izostanak. Prosječno taj postotak iznosi 9%.

Ipak, iako ispitanici skupine D1 (talijanski i hrvatski) ističu talijanski kao materinski jezik koji upotrebljavaju u brojnim situacijama, postotak ispitanika koji talijanski najčešće rabe u određenoj situaciji nikad ne prelazi 70%, a prosječno iznosi 40%. Ostali ispitanici kao najčešće rabljen jezik u takvim situacijama navode hrvatski.

Sve situacije navedene u Upitniku odnose se na međudjelovanje u osobnim područjima. Snažna prevlast hrvatskoga jezika u takvim situacijama u skupini D2 (hrvatski i njemački) upućuje na funkcionalnu podijeljenost jezika, pri čemu je hrvatski jezik osobnoga područja. Može se pretpostaviti da će njemački jezik, kao jezik šire društvene sredine, biti rezerviran za komunikacijske situacije unutar institucijskih uloga. Takve naznake diglosije, međutim, ne mogu se primijetiti u skupini D1 (talijanski i hrvatski) u kojoj za osobne situacije ispitanici kao najčešće upotrebljavan jezik u mnogo bližem postotku biraju i talijanski i hrvatski.

5.3. Društvenoekonomski položaj skupina ispitanika

Društvenoekonomski pokazatelji izdvajaju skupinu D2 (hrvatski i njemački) od ostale dvije skupine ispitanika, D1 (talijanski i hrvatski) i J (hrvatski) jer je opći društvenoekonomski položaj te skupine za dva stupnja niži od ostale dvije skupine koje dijele isti položaj.

I očekivanja o obrazovanju djece na isti način razdvajaju skupine: roditelji ispitanika skupine D2 (hrvatski i njemački) očekuju od njih da završe znatno niže obrazovne programe od skupina D1 i J.

5.4. Vanjski utjecaji na jezične zajednice

Vanjski utjecaji koji su formirali položaje ispitivanih dvojezičnih zajednica uvjetovali su i značajne razlike među njima. Iako su one pravno i formalno izjednačene pred zakonom u svojim državama, razlikuju ih ostvarena prava i uvjeti očuvanja i razvoja jezičnih zajednica.

Duga prisutnost i jak utjecaj susjedne talijanske kulture od Istre je stvorila svojstven višekulturalni prostor u kojem dvojezični govornici talijanskoga i hrvatskoga jezika istovremeno sudjeluju u dvije cijenjene i razvijene kulture.

Za razliku od nje, dvojezični govornici hrvatskoga i njemačkoga u Beču ne samo da su od jedne od svojih dviju kultura zemljopisno udaljeni, nego je i njihova dvojezična zajednica mlada i tek gradi vlastiti kulturalni identitet unutar austrijske kulture. Kao rezultat te neravnoteže, unutar hrvatske dvojezične zajednice može se pojaviti nekulturalna dvojezičnost u kojoj dolazi do neravnoteže: u težnji za prilagodbom okolinskoj kulturi može se zanema-

riti materinska kultura ili se pak u težnji za očuvanjem materinske kulture može zanemariti okolinska.

6. Zaključak

Usporedba između dvaju skupina dvojezičnih govornika pokazala su znatne razlike među njima. Skupina D1 (talijanski i hrvatski) pokazuje sve osobine prilagođene autohtone dvojezične zajednice, skupina D2 (hrvatski i njemački) svojim se obilježjima svrstava u useljeničku dvojezičnu zajednicu. Iako je dvojezičnost osnovna značajka svake od tih dviju jezičnih zajednica, njihov je jezični i društveni položaj različit. Dok mladi govornici skupine D1 usvajaju dva okolinski prisutna i položajno jednaka jezika, govornici skupine D2 nasljedni su govornici hrvatskoga, a usvajaju kao glavni jezik sporazumijevanja nadmoćan, dominantan okolinski jezik.

Još su važnije od jezičnih razlika među skupinama društvene razlike. Promatranje skupine D1 (talijanski i hrvatski) i D2 (hrvatski i njemački) prema demografskim i statusnim varijablama te institucijskoj podršci jasno pokazuje njihovo razlikovanje u etnolingvističkoj vitalnosti. Zajednica dvojezičnih govornika u Istri tijekom povijest je učvršćivala i osigurala svoj položaj kao autohtonoga entiteta: iako se njihov položaj tijekom stoljeća mijenjao, on je uglavnom bio ili ravnopravan, ili nadmoćan. S druge strane, zajednica dvojezičnih govornika u Beču uspjela se održati u demografskim varijablama i tek formalno, a dosta kasno djelomičnom institucijskom podrškom. Ipak, najveće razlike ostaje na području položajnih varijabli, gdje su hrvatski jezik i kultura i dalje u različitom položaju u odnosu na njemački jezik i austrijsku kulturu od jezika druge ispitivane dvojezične zajednice.

Rezultati ovoga istraživanja pokazali su da postoji niz čimbenika koji razlikuju dvije promatrane dvojezične zajednice i koji bi u budućim istraživanjima, u skladu s dosadašnjim nalazima iz literature o dvojezičnosti, mogli utjecati na jezična postignuća dvojezičnih govornika. Može se zaključiti da je za ispravan opis i tumačenje postignuća dvojezičnih govornika nužno poznavanje vrste dvojezične zajednice kojoj oni pripadaju i da se to mora uzeti u obzir u budućim ispitivanjima dvojezičnih govornika, čak i onda kada sama jezična zajednica nije predmetom istraživanja.

7. Literatura

- Baker, C., Prys Jones, S. (1998) *Encyclopedia of Bilingualism and Bilingual Education*, Clevedon: Multilingual Matters.
- Bauer A (1972) *Ein Verfahren zur Messung des für das Bildungsverhalten relevanten Status (BRSS)*, Frankfurt: Deutsches Institut für Internationale Pädagogische Forschung.

- Ben-Zeev, S. (1977) The influence of bilingualism on cognitive strategy and cognitive development, *Child Development*, 48/3: 1009-1018.
- Bialystok, E. (1988) Levels of bilingualism and levels of linguistic awareness, *Developmental Psychology* 24: 560-567.
- Bialystok, E. (1997) Effects of bilingualism and biliteracy on children's emerging concepts of print, *Developmental Psychology* 33: 429-440.
- Bialystok, E. (2006) Language and Literacy Development, u Ritchie, W. C., Bhatia, T. K. (ur.) *Handbook of bilingualism*, San Diego: Academic Press: 121-158.
- Bialystok, E, Shenfield, T., Codd, J. (2000) Languages, scripts, and the environment: Factors in developing concepts of print, *Developmental Psychology* 36: 66-76.
- Bundeskanzleramt (1976) *Volksgruppengesetz*
<<http://www.bka.gv.at/site/3515/default.aspx>>, pristupljeno: 18. kolovoza 2009.
- Cheung, H, Chen, H-C, Lai, C. Y, Wong, O. C., Hills, M. (2001) The development of phonological awareness: Effects of spoken language experience and orthography, *Cognition* 81: 227-41.
- Clark, E. V. (1978) Awareness of language: Some evidence from what children say and do, u Sinclair, A., Jarvella, R. J., Levelt, W. J. M. (ur.) *The Child's Conception of Language*, Berlin: Springer-Verlag.
- Cromdal, J. (1999) Childhood bilingualism and metalinguistic skills: Analysis and control in young Swedish-English bilinguals, *Applied Psycholinguistics* 20: 1-20.
- Crystal, D. (1997) *English as a Global Language*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Dukovski, Darko (2000) Nacionalne manjine u Istri u 20. stoljeću, u Fleck, H-G., Graovac, I. (ur.) *Dijalog povjesničara-istoričara 2*, Zagreb: Friedrich Naumann Stiftung: 411-427.
- Duncan, S. E., DeAvila, E. A. (1979) Bilingualism and cognition: Some recent findings, *NriBE Journal*, 4/1: 15-50.
- E. Giuricin (2009) Talijanska zajednica u Istri, u Slavica Tobok (ur.) *Istrapedia*.
<<http://www.istrapedia.hr/hrv/1078/talijanska-zajednica-u-istri/istra-a-z/>>, pristupljeno 15. listopada 2009.
- Edwards, J. (2006) Foundations of Bilingualism, u W. C. Ritchie i T. K. Bhatia (ur.) *Handbook of bilingualism*, San Diego: Academic Press: 7-32.
- Extra, G., Verhoeven, L. (1998) Immigrant minority groups and immigrant minority languages in Europe, u G. Extra i L. Verhoeven (ur.) *Bilingualism and Migration*, Berlin: Mouton de Gruyter, 3–28.
- Ferguson, C. A. (1959) Diglossia, *Word* 15, 325- 40.
- Fishman, J. A. (1967) Bilingualism with and without diglossia; diglossia with and without bilingualism, *Journal of Social Issues* 23 29- 38.
- Giles, H, Bourhis, R., Taylor, D. (1977) Towards a theory of language in ethnic group relations, u H. Giles (ur.) *Language, ethnicity and intergroup relations*, London: Academic Press, 307- 48.

- Grillo, R. D. (1989) *Dominant Languages: Language and Hierarchy in Britain and France*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Hakuta, K. (1987) Degree of bilingualism and cognitive ability in mainland Puerto Rican children, *Child Development*, 581372- 88.
- Hamers, J. F., Blanc, M. H. A. (2000) *Bilinguality and Bilingualism* (2. izd.) Cambridge: Cambridge University Press.
- Hoffmann, C. (1991) *An Introduction to Bilingualism*, London: Longman.
- Hrvatski državni ured za statistiku (2009) *Statistički ljetopis Republike Hrvatske 2009*. <http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/ljetopis/2009/PDF/00-sadrzaj.pdf>
- Hrvatski državni sabor (2000) *Zakon o obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina* (Narodne novine, 51/00. i 56/00).
- Hrvatski sabor (2002) *Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina* (Narodne novine 155/02).
- Jelaska, Z. (2005) Dvojezičnost i višejezičnost, u Jelaska, Z. i sur. *Hrvatski kao drugi i strani jezik*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Jelaska, Z., Blagus, V., Bošnjak, M., Cvikić, L., Hržica, G., Kusin, I., Novak-Milić, J., Opačić, N. (2005) *Hrvatski kao drugi i strani jezik*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Lewis, E. G. (1978) Types of bilingual communities, u James E. Alatis (ur.) *International Dimensions of Bilingual Education*, Washington, D.C.: Georgetown University Press 19- 35.
- Matijašić, R., Jurković, I., Bertoša, S., Šetić, N., Manin, M. (2009) Povijest Istre od prapovijesti do 1918. godine, u Slavica Tobok (ur.) *Istrapedia*. <<http://www.istrapedia.hr/hrv/706/povijest-povijest-istre-od-prapovijesti-do-1918-g-1/istra-a-z/>>, pristupljeno 1. rujna 2009.
- MZOS (2009) *Izvešće o provođenju Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina i utrošku sredstava osiguranih u Državnom proračunu Republike Hrvatske za 2008. godinu za potrebe nacionalnih manjina*, <public.mzos.hr/fgs.axd?id=15932>, pristupljeno 5. rujna 2009.
- Ogbu, J. (1978) *Minority Education and Caste: The American System in Cross-Cultural Perspective*, New York: Academic Press.
- Paradis, M. (2005) *Aspects and Implications of Bilingualism*, u Kroll, J. F., de Groot, A. M. B. (ur.) *Handbook of Bilingualism - Psycholinguistic Approaches*: 411-417.
- Pavličević, Dragutin (2002) *Kratka politička i kulturna povijest Hrvatske*, <<http://hic.hr/books/pavlicev/>>, pristupljeno 23. rujna 2009.
- Peal, E., Lambert, W. (1962) *The relation of bilingualism to intelligence*, *Psychological Monographs*: 761–23., ponovno tiskano u R. Gardner, W. Lambert (1972) *Attitudes and Motivation in Second-Language Learning*, Rowley: Newbury House
- Tatalović, S. (2001) Nacionalne manjine u RH, *Politička misao*, XXXVIII/3: 95-105.
- Torrance, E. P, Wu, J. J, Gowan, J. C., Aliotti, N. C. (1970) Creative functioning of monolingual and bilingual children in Singapore, *Journal of Educational Psychology* 61: 72-75.
- Vygotsky, L. S. (1962) *Thought and Language*, Cambridge: MIT Press.

Wei, L. (2006) Bilingualism, u K. Brown *Encyclopedia of Language and Linguistics* (2. izd.) Amsterdam: Elsevier, 835- 846.

Wenger, E. (1998) *Communities of Practice: Learning as a Social System*, Cambridge: Cambridge University Press.

The influence of sociolinguistic factors on bilingual communities — Croatian bilingual communities in Istria and Wien

Bilingualism is widely spread phenomena existing in almost every single country. Studies have presented the advantages of bilingual development, especially in language related factors such as metalinguistic awareness, literacy, narrative abilities etc. However, there is a large impact of social factors relevant for achieving the full spectrum of these abilities. Different types of bilingual communities are characterized by different social and language factors. In the presented research two groups of Croatian bilingual speakers are compared (bilingual speakers of Italian and Croatian language in Istria and bilingual speakers of German and Croatian language in Vienna) according to the parameters that indentify the type of bilingual community and their etnolinguistic vitality. Results enable the predictions of the influence of bilingualism on linguistic and overall development and suggest possible changes within the communities that would have a positive impact on that development.

Key words: bilingual communities, socioeconomic položaj, language položaj, etnolinguistic vitality

Ključne riječi: dvojezične zajednice, društvenoekonomski položaj, jezični položaj, etnolingvistička vitalnost